

Zuzenketa.

Txomin Peillenen liburu bat dela eta

Txomin Peillen
(biologilaria)

Duela hiru urte P. Urkizuri eman nion egin nuen biologiako azterketa liburu bat «Mongongo Dassanzaren albaitaritza liburua», Eusko-Ikaskuntzako cuaderno batean eman zezan. Aurten galdetu niolarik zertan zegoen, idazkia atzera eman eta esan zidan ASJUn argitaratu zela. Etxera sar eta hona nire harridura ASJUn dagoena [ASJU 33 (1999), 239-304 (arg.aren oharra)] Patri Urkizuren izen soilarekin dator. *Nire baime-nik gabe*, nire jabetasun diren fotokopiak eta nolabait, aurkitu nituen jakingarri berriak erabili ditu. Nire liburua erabiliz beregisako filologia azterketa bat egin. Ustez eta adiskide nuen horrek ez du bere hitza atxiki eta egun batez nire lana agertzen bada lehentasun osoa eta erreferentzia kendu dio. Goitzarren eta traditzea gauza txikiak lirareke, egin duena akatsik ez balu sartu, eta nire lana azalez irakurriz fidagarriago balitz. Zoritxarrez badakit zuzenketek ez dutela ezertarako balio eta euskal munduan ezjakintasunaren frutuak ez direla sekulan usteltzen.

Gogora dezadan nire liburua zer den. Biologoa izanki, liburuaren edukari garrantzia eman diot eta ez Urkizuk gezurrez dioen bezala «landaretaz batikbat» ihardu-naz. Liburu egilearen nortasuna eta hiltzeko urtea artxiboak ikertuz argituxe ditut, bestalde eskuidazkien historikoa egin dut. Horrez gain biologilaria naizelako, kimi-ka organikaren eta patologiaren biologia balorapena egin dut. Gainera hizkuntzaren aldetik ohar asko ipini nituen jendeek testua uler zezaten. Urkizuk nire ohar kritiko gehienak kendu ditu. Nahiz filologiako lana ez izan, hizkuntza balorapen iruzkinak daude eta hor ez naiz Urkizu eta Daranatz jarraituz, euskalkietan nahasi. *Zuzen deza-gun Urkizuk nire liburua egin duen «parafrasia».*

Filologia eta hizkuntza dela eta

1. *Barkoixeko idazkia* ez du Jean-Pierre Chabalgoityk XVIII. mendean idatzi. Gizon hori, Urkizuk ondo irakurri banindu, eskuidazkia eman zidan nire Barkoixe Peille-neko kusua delako. Beraz manuskrito horri *Peillen* izena eman behar zaio, egin nuen bezala, XVIII. mendean ez baitzegoen Chabalgoityrik etxe horretan.

2. *Donibane Garaziko* idazkia ez da Urkizuk dioen «elaborado por Goyhetché», baina nire liburuan idatzia den bezala, Mongongo Dassanzaren lapurteratik hurbilena.

3. *Baigorriko eskuidazkia*. Inork ez du ikusi laborariaren eskuidazkia. Baionan liburuxka moduan 1902.ean Nérée Dassancek argitaratu zuen eta Daranatzek *RIEV*-en 1908 (II, 151-177) aipatu eta *Curiosités du Pays Basque* liburuan 1927.ean (I, 368-382) nolana hrikako argitalpen bat eman zion. Daranatz konturatu zen hizkera horrek behe-nafarrera kutsua zuela eta idatzi zuen frantsesez «*jatorrizko idazkia behe nafarraz idatzia izan zela osoki, baina Haltsuko eskuidazkiaren kopiatazailleak lapurtar erranairak eta testuak ez zeuzkan hutsak sartu zituela* (sic). Donibandar zahar batek lapurtarrei zuzendu liburuan, lapurtar klasikoaren garaian, nolaz idatz zezakeen behenafarreraz? Baigorriko testuak herri horretako euskarak kutsatua da, nahiz jatorrizko 1692ko data errepikatzen duen. Horrez gain Daranatz en edizioa besteekin erkatuz oso txarra da. Berak edo Baigorriko manuskriptoak edo Baionako liburuxkak metatu akatsei ez du oharrik ipintzeko lana hartu. Daranatz en lana konpilazio hutsa da. Baigorriko testua ezin da inolaz ere jatorrizkotzat eman: jatorri lauso duelako eta behenafarrerazko *hurian, padera, soffre, passarazteco, erremedi*, erabiltzea eta abar lapurterazko *urian, panieru, safran, apassegatceco, erremedio* hitzen lekuan.

Azkenean bildu ditudan hiru testuak eta argitaratua zen laugarrena ez dira iturri berdinekoak. Ezagutzen ez ditugun bi kopia desberdinetatik datozela erakutsi dut.

Edukia dela eta

Lafitteren eta Daranatz en iritziak. Abade horiek ez ziren Aita Santuak ez eta biologilariak ere. Nire lana kritikoa zenaz eta nire ofizioz erakutsi dut, Lafittek ez zuela testuaren balioa ulertu, ez zelako ez «kabalen inguruan ibilia» ez eta biologilaria. Frantses kulturaren kartesianistek herritik datozen gauzak, gaitzesteko ohitura daukate, uste baitute sineskeriaz beterik daudela. Daranatzek beste azterketarik gabe Ihartze Lekuineko doktore erdaltzalearen frantses aforismo batekin kondentatzen du liburua. Lan horretan gertatu zait liburu horretan ez zegoela sineskeria bihirik erakustea. Hain zuzen nire lanerako Paris-Sorbonnen kimia organikoaz eta bio-patologi az egin nituen ikasketez kanpo, Elhorga jauna, farmazian doktore denaren jakituriaz baliatu naiz. Albaitaritza liburuan, bakarrik sorgin kutsu zerbait luketen bi errezeta bitxi daude: idien adar errautsa eta zaldi eta astoen atzapar errautsaren erabiltzea. Sorgin sendagailu irudi daukaten biak oraindik salgai eta erabilgarri dira, ezen biek keratina eta kaltzioa daramatelako. Bai XVII. mendean abereak jendeak baino hobeki artatuak, erremediatuak zirela erakutsi dut, ezen garai berean «*le Journal des Savants*» delakoan jendeentzat eskaintzen ziren botikak, izuaraztekoak diren. Mongongo Dassanzaren liburuko errezeta gehienak gaur ere albaitaritzan erabiltzen dira eta noski erabili zituen autore onen aukeratik datorkio kalitatea. Neronek bizpalau errezeta erkatuz Estienne-Liébauld liburuaren aurkibide berdin xka baldin bazen errezetetan irtenbide desberdinak ere aurkitzen zirela erakutsi dut.

Eskaintzen diren erremedioen iruzkintzeaz eta aztertzeaz kanpo, gaitzen deskribapena aztertu dut. Urrun gaude Urkizuk erdainuz ohar batean nire liburua «landareta z batikbat» dela idatzi duenetik. Nire lana ez zen gabineteko filologo nekrofiloentzat

egina, jendeek irakur zezaten eta albaitariak ezagutu zezaten baizik. Zoritxarrez Euskal Herrian modan dago filologokeria, alegia, corpusen eta testuen konpilazioa, hizkuntza han-hor azalez aztertuz, eta edukia batere kontuan hartu gabe. Noizarte biologilariak filologoak abusuei amor emango behar diegu? Zer ekartzen du Urkizuren indexak hitz berdinak bi grafiatan ematea? Hiztegi bat argigarriago zitekeen. Eta zer ekartzen du nik aipatu iturri bat *La Maison Rustique*-n ingurukoak luze eta zabal aztertzea eta frantsesezko testuaren fotokopia ematea? Ezer euskarari. Ezer edukiari.

Zuzenketa horrekin behin-behingo eztabaida itxia dagoela diot. Eta ASJU-n argitaratzeaz kanpo beste ezer ez eskatzen, egindako iruzurrezko min batzuk ezin sendatuz jarraituko dutelarik.